

1 Omgitt av tekstar

1 Kommunikasjon

Ordet *kommunikasjon* er avleidd av det latinske *communicare*, som betyr å gjere kjent eller ha noko saman. Vi snakkar om *einvegskommunikasjon* når budskapet berre går éin veg – frå *sendar* til *mottakar*, slik han ofte gjer i massemedium. Ved *tovegskommunikasjon* kan vi gi tilbakemelding med det same og skiftevis vere sendar og mottakar, som for eksempel i samtalar.

2 Kva er ein tekst?

Vanlegvis set vi ordet tekst i samband med *ord* (verbalspråk). Men i norskfaget bruker vi òg ordet tekst i *utvida tyding* og definerer tekst som *alle dei uttrykksformene ein budskap kan ha, same om han er skriftleg eller munnleg, inneheld bilete eller lyd eller består av kombinasjonar av desse*. Når vi kombinerer to eller fleire slike uttrykksformer, får vi ein *samansett tekst* (for eksempel reklame og film).

3 Samspelet i samansette tekstar

I samansette tekstar kan dei ulike tekstuttrykka eller delane ha ulike funksjonar i forhold til kvarandre og til heilskapen:

1. Éin tekstdel forklarar den samansette teksten og gjer han meir eintydig. Vi seier at tekstdelen *forsterkar* og *forankrar*. For eksempel forklarar og forsterkar illustrasjonane i ei bruksrettleiing det som står i verbalteksten. Ved slik *forankring* står dei ulike delane i teneste hos kvarandre.
2. Éin tekstdel seier noko nytt i forhold til resten av den samansette teksten. For eksempel seier innhaldet i prateboblene i teikneseriane som regel noko anna og meir enn det teikninga viser. Dette kallar vi *utviding* eller *avløysing*.
3. Tekstdelane *motseier* kvarandre, for eksempel når ei idyllisk filmscene blir følgt av skummel musikk. Slik motseiing blir gjerne brukt *humoristisk* eller *ironisk*.

4 Tekstar på vandring

Tekstar i vår samtid fører ofte tanken til tekstar frå tidlegare tider. Dette kallar vi *intertekstualitet*. Ordet *inter* betyr *mellom*. Tekstar kan òg vandre frå eitt medium til eit anna, for eksempel frå bok til film og kanskje vidare til dataspel. Romanen *Ringenes herre* er det for eksempel laga både film og dataspel av.

5 Medium og kontekst

Ein tekst må alltid formidlast gjennom eit *medium*. Ordet *medium* kjem frå latin og betyr *det som er imellom*. For ein munnleg tekst kan mediet vere stemma og kroppen vår, mens skriftlege og samansette tekstar gjerne blir formidla gjennom ei bok eller eit massemedium som avis, tv, film, Internett.

Konteksten er det som er rundt teksten. Ordet *con* eller *cum* betyr *saman med*. Konteksten er mellom anna den sosiale situasjonen rundt sendar og mottakar, eller den historisk-kulturelle samanhengen teksten blir til i.

6 Sjangrar og sjangerinndelingar

Ordet sjanger kjem av det franske ordet *genre*, som betyr *slekt*. Ein sjanger er altså ei gruppe tekstar som har slektskap med kvarandre, og som har visse fellestrekk. Den mest tradisjonelle inndelinga i sjangrar byggjer på *tekstens forhold til røyndommen*, om innhaldet gir seg ut for å vere ”verkeleg” eller ”oppdikta”. Etter dette kriteriet deler vi tekstar inn i to hovudsjangrar: *saktekstar* og *fiksjonstekstar*.

Saktekstar høyrer heime i den verkelege verda. Dei inneheld faktastoff og er ”ikkje-oppdikta”. Dei kan vere skriftlege, munnlege eller samansette. Skriftlege saktekstar kallar vi ofte *sakprosa*, for eksempel artiklar og fagbøker. Eit foredrag er eit eksempel på ein munnleg saktekst. Samansette saktekstar kan for eksempel vere reklame eller fjernsynsreportasjar.

Fiksjonstekstar er ”dikting” og refererer til ein oppdikta røyndom. Dei kan vere skriftlege, munnlege eller samansette. Skriftlege fiksjonstekstar blir kalla *skjønnlitteratur* og kan delast inn i dei tre undersjangrane *episke tekstar* (forteljande tekstar: romanar, noveller, eventyr og så vidare), *lyriske tekstar* (dikt) og *dramatiske tekstar* (skodespel). Ein munnleg fiksjonstekst er for eksempel ein vits. Samansette fiksjonstekstar er for eksempel spelefilmar og teaterframsyningar.

Somme tekstar ligg i *gråsona* mellom saktekst og fiksjonstekst, og dermed kan vi seie at dei er litt begge delar. Det gjeld mellom anna dokumentarfilmar og biografiar, som bruker forteljargrep som vanlegvis kjenneteiknar fiksjonstekstar.